

KARA MİZAHIN AĞITLARA YANSIYAN YÜZÜ*

Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK**

Öz: Ağıt, insanoğlunu derinden etkileyen acı bir olay veya durumun ezgi eşliğinde yansıtılmasıdır. Başta ölüm olmak üzere çeşitli felaketler, hastalıklar, kazalar ve ayrılıkların yanı sıra kaybedilen bir eşya, ölen bir hayvan ya da istenmeyen bir olay için de ağıt yakılabilir. Yürekte hissedilen üzüntünün mısralarla dışa vurumu olan ağıtların gülmeye ya da mizahla ilgisi en son akla gelecek şeydir. Oysa toplumda yaşanan bir takım acılar, tenkit edilen bazı olaylar ve davranışlar ağıtlarla ifade edilirken acı bir gülümsemeyle de kara mizaha gönderme yapılır. Ayrıca bazı fıkralarda ağıtlar, mizahi bir üslupla ele alınarak, toplumda görülen yanlışlıklar ve kusurlar bu şekilde hicvedilir.

Bu bağlamda, “kara mizah – ağıt” ilişkisini iki ana başlık altında değerlendirebiliriz:

1. Ağıtlarda Yer Alan Mizahi Unsurlar: Özellikle bir hayvanın veya eşyanın kaybı ya da sevilmeyen bir insanın ölümü, geleceğe dair hayalleri altüst eden bir olay, salgın hastalık, para etmeyen ürün, eve getirilen kuma vb. olaylar üzerine ağıtlar yakılarak olay mizahi bir şekilde hicvedilir. Ayrıca bazı insanların ölümü üzerine yakılan ağıtların üzüntüden çok sevinç yaratması, diğer bir ifadeyle ölenin arkasından sevinme, kişilerarası iletişim açısından trajikomik bir durumdur ve hem ağıtlarda hem de fıkralarda örneklerine rastlanır.

2. Fıkralarda Yer Alan Ağıt Örnekleri: İnsanları bir taraftan güldürürken diğer taraftan düşündüren bazı fıkra metinleri içerisinde ağıt örneklerine rastlamak mümkündür. Bu tür örneklerle, toplumda hoş gitmeyen tavır ve davranışlar mizahi bir yaklaşımla eleştirilir.

Bu çalışmada, örneklerden hareketle birbirinin zıttı olan “ağlamak ve gülmek” eylemlerinin yer aldığı fıkra ve ağıtların, sosyal eleştirilere birlikte kaynaklık ederek kara mizahi yansıtması çeşitli yönleriyle araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: ağıt, mizah, kara mizah, fıkra, hiciv.

BLACK HUMURR'S FACE WHICH ISREFLECTED TO LAMENTES

Abstract: Lament is reflection of suffering an event or situation, that deeply affects human beings, in accompany with the songs. Lament can be made for a variety of disasters, including in particular the death, illnesses, accidents and separations as

Geliş tarihi: 17.03. 2018 / Kabul tarihi: 03. 04. 2018

DOI:

* Bu yazı, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu tarafından 13-15 Mayıs 2016 tarihinde Rize’de düzenlenen; “Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu”nda sunulan bildirinin düzenlenmiş ve değiştirilmiş halidir.

** Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

well as a lost thing, an animal which died or an unwanted event. Any relation of laments, which are the reflection of sorrow felt in heart by verses, with the humor is the last things that may come to mind. However, while some sufferings lived in the society, some criticized events and behaviors are expressed with laments, a reference is made to black humor also with a bitter smile. In addition, in some jokes, the laments are taken up in humorous manner and the mistakes and imperfections seen in the society are satirized in this way.

Within this context, we can evaluate the relationship of "black humor - lament" under two main titles:

1. Humorous Elements Included in Laments: Laments are made for, in particular, the loss of an animal or property or death of a disliked person, an incident that turned upside down dreams for future, or the events such as epidemics, products which do not cost, co-wife brought to home and etc., and the events are satirized in a humorous way. Also that the laments made for the death of some people create much more pleasure than sorrow, in other words, feeling joy behind the dead, is a tragicomic situation in terms of interpersonal communication and its examples are found in both laments and jokes.

2. Lament Examples Included in Jokes: It is possible to find lament examples included in some joke texts which make people laugh on one hand and makes them think on the other hand. In such examples, the disliked attitudes and behaviors in the society are criticized with a humorous approach.

In this study, with reference to the examples, the reflection of black humor by the jokes and laments, in which the actions of "to cry and to laugh", which are opposite to each other, are included, by their being a resource together for social criticism will be studied by its various aspects.

Key Words: lament, humor, black humor, joke, satire.

Giriş

Mizah, yalın bir gülümsemenin ötesinde düşünme, eleştirme ve sorgulamayı içerir. Çünkü mizah yaratılırken toplumda hoş gitmeyen, yanlış/kusurlu olan ve insanları rahatsız eden birtakım davranışlar hicvedilir. Bu bağlamda mizah ve mizahın bir uzantısı olan fıkra; "güler yüzle tokat atmak" gibidir. Kara mizah ise, üzücü bir olayı, bir acıyı, sıkıntıyı mizahi bir üslupla anlatmadır. Yani gülerken ağlamak ya da ağlanacak halimize gülüp gözyaşlarımızı içimize akıtmaktır.

Mizahi unsurlara, şiirden hikâyeye, bilmecedan seyirlik oyunlara kadar birçok edebî metin ve sanat eserinde rastlamak mümkündür. Biz burada içinde ağıt bulunan fıkralarla mizahi konuların işlendiği ağıtları birlikte ele alarak, bu türlerde mizahın nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığını değerlendirmeye çalışacağız. İlk bakışta, bir birinin zıttı gibi görünen fıkra ile ağıt arasında herhangi bir bağ yok gibi düşünülse de aslında ikisi de aynı noktada kesişmektedir. Mizahta olduğu gibi fıkraların ortaya çıkışında da sosyal bir hiciv, eleştiri ya da alay vardır. Toplumda yaşanan birtakım acılar, tenkit edilen bazı olaylar ve davranışlar fıkralarla ifade edilirken bazılarında acı bir gülümsemeyle kara mizaha

da gönderme yapılır. Güldürürken düşündüren fıkralar için; “güldüşün” teriminin kullanılması da bundandır. Ağıtlar ise insanoğlunu derinden etkileyen üzücü bir olay veya durumun özel bir ezgi eşliğinde manzum olarak söylenmesidir. Başta ölüm olmak üzere çeşitli felaketler, hastalıklar, kazalar ve ayrılıkların yanı sıra kaybedilen bir eşya, ölen bir hayvan ya da istenmeyen bir olay için de ağıt yakılabilir. Bir anlamda, yüreklerde hissedilen üzüntünün mısralarla dışa vurumu olan ağıtlarda bazen sadece söyleyenlerin hissettikleri acılar dile getirilirken bazen de hissedilen acı, mizah ile birleştirilerek çeşitli olay ve kişiler tenkit edilir. İşte, sosyal eleştirinin etkin olduğu bu tür ağıtlarda, üzüntüden çok hiciv, alay, eleştiri ve mizah ön plandadır. Dikkat edilirse bu özellikler aynı zamanda mizah ve fıkraların da temelini oluşturmaktadır.

Konuyla ilgili metinleri araştırdığımızda, içerisinde ağıt yakma geleneğine göndermelerin yapıldığı çok sayıda fıkra ile mizah ve hicvin iç içe girdiği ağıt örneklerine rastladık. Bu örneklere bağlı olarak, “kara mizah – ağıt” ilişkisini iki ana başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük:

1. Fıkralarda Yer Alan Ağıt Örnekleri: İnsanları bir taraftan güldürürken diğer taraftan düşündürme özelliğine sahip olan bazı fıkra metinleri içerisinde ağıt örneklerine rastlamak mümkündür. Bu tür örneklerle, toplumda hoşça gitmeyen tavır ve davranışlar mizahi bir çerçeveye içerisinde tenkit edilmekte ve her birinde farklı bir konu eleştirilmektedir. Bu konuları şu şekilde sıralayabiliriz:

1.1. Sevilmeyen Akrabaların Ölümü: Toplumda, birbirini seven gelin–kaynana örneklerine rastlansa da, genel anlamda bunların birbirlerini sevmedikleri bilinen bir gerçektir. Bu duruma başta mani ve türkülerimiz olmak üzere çeşitli türlerde sıkça rastlanmaktadır. Fıkralarımız arasında da bu tatlı çekişmeler mizahi bir üslup ile anlatılır. Hiç şüphesiz, bir insan sevmediği birisinin ölümüne fazla üzülmeyiz, ama sevincini de açık bir şekilde göstermez. Bir taraftan ağlıyormuş gibi rol yaparken diğer taraftan geleneklere uymak adına ağıtını da yakar. Ancak, yakılan ağıtın sözlerine dikkat edildiğinde, bu ölümün üzüntüden çok sevinç yarattığı fark edilir. Örneğin Mersin’de anlatılan “Kaynana” adlı fıkroda üç gelinin, kaynanalarının ölümü üzerine söyledikleri ağıt şu şekildedir: *Üç gelini olan bir kaynana, vakti gelince ölür. Kaynananın arkasından ağıtçılar ağıt yakarlarken, gelinler dayanamaz ve onlar da sırasıyla ağıta devam ederler. Önce birinci gelin söz alır:*

“Uzak götürüüüüüün, oyyyyyy oyyyyyy, uzak götürün ooooooy!”

Diğer gelin devam eder:

“Derin koyuuuuuun oyyyyyyy oyyyyyyy, derin koyun ooooooy!”

Üçüncü gelin de:

“Çıkar da geliiiiitir oyyyyyyy oyyyyyyy, çıkar da gelir ooooooy!” der (Artun 2013: 185-186).

Dikkat edilirse, bu fıkrada, çok istemelerine rağmen kaynakalarının ölümüne sevinemeyen üç gelin vardır. Üçü de içlerinde aynı korkuyu yaşamaktadırlar. Kaynana ölmüştür, ama Allah muhafaza ya mezarından çıkıp geliverirse! Onun için ilk iki gelinin sözleri üçüncünün sözüne hazırlıktır: kaynanayı defnedenlere; uzaklara götürmeleri ve mezarını derin eşmeleri hatırlatılır. Sebebi ise yeniden dirilip gelme korkusudur!

Aynı fıkra karı-koca arasında da, bazen kocası ölen kadının ağzından bazen de karısı ölen kocanın ağzından söylenir. Örneğin, Erzurum’da anlatılan; “O Gözler Ondadır” adlı fıkrada; *cimri bir adamın iki hanımı vardır ve kumalar birbirlerini çok sevmektedirler. Ancak ikisinin ortak bir derdi vardır. O da kocalarının cimriliğidir. Adam bir gün büyük karısına:*

“Gari, ben ölsem ağlar mısın?” diye sorar.

Büyük karısı:

“Heç ağlamaz mıyam herif” der.

Adam, ikinci karısına da aynı soruyu sorar ve aynı cevabı alır. Bunun üzerine adam, bir gün ölü numarası yapar. Hanımları bunu yere yatırır. Sonra aç oldukları için; “Önce terekteki kavurmayı yiyelim sonra ağlayalım.” derler.

Terek yüksek olduğu için adamı tereğin önüne çekip üzerine basarak kavurmayı alacakları sırada adam kalkar ve ikisini de bir güzel döver.

Aradan biraz zaman geçince adam gerçekten ölür. Hanımları başında ağlarken:

“Mezarını derin eşin oy oy, derin eşin oy oy...”

“O gözler ondadır gelir oy oy, gelir oy oy...” diyerek ölümünden emin olmak isterler (Kılıç ve Atnur 2006: 181-182).

Bu fıkrada tenkit edilen konu, kocanın cimriliğidir. Aslında, bir yerde eğer iki hanımı olan bir kocadan bahsediliyorsa ilk akla gelen kumaların kavgalarıdır. Oysa burada iki hanımın gayet iyi anlaştıkları ve ikisinin de aşırı derecede cimri olan kocalarından şikâyetçi olduklarını görmekteyiz. Onun için kumalar, eşlerinin ölümüne üzülme yerine

mutlu olmuşlardır. Üstelik ölüme bağlı ağıt söyleme geleneğini gerçekleştirenlerin sevinçlerini gizleyerek yeniden dirilip gelmesinden endişe duyduklarını ifade etmişlerdir.

Dörtüol'da anlatılan; "Derin oy" adlı fıkra da yukarıdaki örneklerle benzemektedir. Ancak burada ağıtı söyleyen kocadır. *Karısından bıkip usanan bir adam; "Ölse de kurtulsam" diye dua eder ve gün gelir kadını mezara defnederken, ağlama numarası yapan adam yüksek sesle:*

"Derin oy, derin oy" diye sızlanır. Yakın bir arkadaşı adamın ağlayıp ağıt yaktığını zannederek yaklaşıp:

"Ağlayıp sızlama, sana 20 yaşında genç bir kız alırsın." der.

Adam sevinir:

"Yahu, o hınzır bir kadın. Çıkıp da gelmesin diye, mezarı derin oysunlar diye ağlıyorum." der! (Aslan 2010: 80).

Bu fıkrada da hemen her ailede görülen karı koca kavgaları dile getirilmiştir. Adam, yeni ve daha genç bir hanım alma hayaliyle ölen eşine üzülme şöyle dursun sevinçten göbek atacaktır neredeyse. Ağlayıp ağıt yakma bahanesiyle işini sağlama bağlayarak, mezardan çıkıp gelme ihtimaline karşılık, yanındakilere cesedi derine gömmelerini hatırlatır.

Verdiğimiz üç örnekte de, ağıtın kim tarafından veya kim için söylendiği değişse de değişmeyen tek şeyin, insanların bazen istemedikleri kişilerin ölümlerine, üzülme yerine sevindiklerini görmekteyiz. İstemeyen kişiler ise evliliğe bağlı olarak kabullenmek ve birlikte yaşamak zorunda oldukları kaynana/kaynata, hanım veya kocadır. Bu örneklerle, -tasvip edilen bir durum olmasa da- bazen bir kaynananın bazen de bir eşin, hayatı çekilmez hale getirebileceği vurgulanmaktadır. Ölenin yakını, ölenin öylesine bıkmıştır ki, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir durumdan yani yeniden dirilip gelmesinden bile korkmaktadır.

1.2. Din Değişirme: Konuyla ilgili tespit edebildiğimiz sadece bir fıkra bulunmaktadır. Fıkra, Müslüman olan bir Ermeni'nin kısa bir süre sonra ölmesi üzerine annesinin duyduğu endişeyi bir ağıt ile dile getirdiğini görmekteyiz. Fıkra şu şekilde anlatılmaktadır:

"Agop Müslüman olur, fakat üç ay sonra ölür. Annesi başına oturup saçını başını yolarak ağıt yakar:

*"İsa'yı küstürdün Agop'um,
Muhammed de seni tanımaz Agop'um,*

*Ortada kaldın Agop'um...!*¹

Aslında saç-başı yolup vücuda zarar vererek ağıt yakma, eski Türk inancına ait bir gelenektir. Türklerin, yağ merasimlerinde cenazeyi bir çadıra koyduktan sonra etrafında saçlarını başlarını yolup, yüzlerini yırtarak ağladıkları bilinmektedir. Bu fıkra, ağıt yakma geleneğinin yanı sıra ağlarken vücuda zarar verme özelliğini de görmekteyiz. Diğer taraftan fıkra, inancı ne olursa olsun, bir annenin evladı için duyduğu endişe dile getirilmektedir. Annenin dinî konulardaki bilgisizliği ; “İsa’yı küstürdün, Muhammed de seni tanımaz, ortada kaldın Agop’um!” sözleriyle kendini gösterir. Hâlbuki dinimize göre, Müslüman olan bir kişi, o saatten sonra artık kabul ettiği dinden sorumludur.

Burada hicvedilen konu, ilgili kişinin din değiştirdikten hemen sonra ölmesidir. İnsan, ne zaman öleceğini bilemez. Ama konuya İslâmî açıdan bakıldığında, “hayırlı işlerde acele ediniz” sözünde olduğu gibi, yapmak istenilen önemli işlerin yarınlar ertelenmemesi gerektiği, son anda yapılan değişikliklerin bazen fayda sağlamayacağı mesajı da düşünülebilir.

1.3. Yabancı Dil Öğrenme Arzusu: Günümüzde yabancı dil öğrenme gereği, hayatın olmazsa olmazları arasına girmiştir. Yabancı dille eğitim yapan okulların yanı sıra, ilköğretimde de yabancı dil derslerinin zorunlu olduğu hepimizin malumudur. Ayrıca çoğu iş yerinde çalışabilmenin birinci şartı, yabancı dil bilmektir. İşte, bu etkileşime bağlı olarak bir fıkramızda, kocası ölen kadın, onun başına oturup ağıt yakarken bu durumu mizahi bir üslupla tenkit etmektedir. Fıkra şu şekilde anlatılmaktadır:

Bir kadının kocası ölür. Kadın başına oturup ağıt yakmaya başlar:

“Benim kocam çok akıllıydı / çok zekiydi

İngilizce bilirüdi...! / Fransızca bilirüdi...! / Almanca bilirüdi...!, Japonca biliüdi...!”

Kızı, annesinin söylediklerini duyunca gizlice dürtüp ikaz eder:

“Gız ana nerden çıkardın? Babam, hiç yabancı dil bilmezdi!”

Annesi devam eder:

“Bilmese de gayret eder idi...! / Azimliydüüü...! Öğrenirdüüüü...!”

1. Fıkra, 22.03.2014 tarihinde Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Doğan Kaya’dan derlenmiştir.

Dikkat edilirse, “*Kel ölünce sırma saçlı, kör ölünce badem gözlü olur.*” misali kadın, ölen eşini en güzel cümlelerle övmek ister. Günümüz şartlarında itibar gören meziyetlerin başında yabancı dil bilmenin geldiğini düşündüğü için de eşini bu şekilde metheder. Yani, ahlakı, karakteri ve insani davranışları bir tarafa bırakılarak, dikkatler adamın yabancı dil bilip bilmeme konusuna çekilmiştir. Bu fıkra ile yabancı dile meylederek kendi kültürüne yabancılaştan kişilere de gönderme yapılmıştır. Ama asıl vurgu son cümlede: “*Bilmese de gayret eder idi!*” Başarının yolu gayretten ve azmetmekten geçer. Azim, kapasiteden de, güçten de, yetkiden de daha önemlidir. Divânü Lugât’it-Türk’te geçen; “*Azm ile sıçkan tahtayı deler*” atasözü bu düşünceyi çok güzel açıklamaktadır. Azim, bütün başarıların anahtarıdır. Yani ölen adamın yabancı dili henüz öğrenememiş olması bir kusur veya zayıflık değildir. Kadına göre, onda o azim olduktan sonra mutlaka öğrenirdi, ama ömrü kifayet etmemiştir.

1.4. Dizi Seyretme Bağımlılığı: Bazı insanların dizi merakı hatta bağımlılığı çeşitli şekillerde hicvedilir. Özellikle âşıklarımız, televizyonda belirli diziler başlayınca her şeyden elini eteğini çekip televizyonun karşısına geçen insanları mizahi bir üslupla eleştirirler. Fıkralarda da aynı konunun hicvedildiğini görmekteyiz.

Burada vereceğimiz örnek aslında yaşanmış bir olaydır. 89-90’lı yıllarda izleyiciyi ekranlara tutsak eden Brezilya dizisi “*Mariana*”nın oynatıldığı dönemlerde bir adam ölür. Hanımı ağlayarak ağıt yakar:

“*Oyyy Mariana’yı da çoh severdi...! O Keto, o anayı nanca üzi derdi.*”²

Bu örnek, fıkra olmasa da kara mizahın acı yüzünü açık bir şekilde göstermektedir. Genellikle, cenaze yerlerinde sohbet konusu ölenin yaptıklarıdır, yakılan ağıtlarda da ölenin hayattayken yaptığı güzel şeylerden söz edilir. Burada, ölenin arkasından seyrettiği dizinin ve o dizi ile ilgili yorumunun ağıta konu olması, toplumumuzun düştüğü acı gerçeği gözler önüne sermektedir. Bugün televizyon seyretme ve dizi bağımlılığı, her odaya bir televizyonun girmesine, aile fertleri arasında ilişkilerin zayıflamasına ve sohbetlerin azalmasına sebep olmuştur.

1.5. Hayali Olaylar: Yakılan ağıtlar, genellikle yaşanmış bir olay üzerinedir. Çünkü hiçbir insan; “annem ölse de, babam ölse de” ya da “sevdiğim bir insan ölse de” diye hayal kurarak ağıt yakmaz.

2. Bu olaya, Fırat Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu İngilizce okutmanı Öznur Yıldırım, bir taziye yerinde tanık olmuştur.

Ağıtta acıyı yürekten hissedip sonrada bu duyguları mısralara dökme vardır. Ama az da olsa hayali bir olay üzerine söylenen örnekleri de görülür. Bu durum özellikle fıkralarda dikkati çeker. Karatepeli fıkraları arasında yer alan, ancak fıkradan çok mizahi masal özelliği taşıyan “Doğmamış Çocuğun Ölüsüne Ağıt” adlı anlatıda, hayali bir olay üzerine anne, nine ve dedenin karşılıklı ağıt söyledikleri görülmektedir. Anlatının konusu kısaca şu şekildedir: *Bir Karatepeli aile yaylaya göç eder. İlk günün akşamı anne, suya gidip bir türle dönmeyen kızlarının ardından gidince kızının iki gözü iki çeşme ağladığını görür. Annesi niçin ağladığını sorunca, kız; “Anaaa ana! Sabattan ben evlensem, bir çocuğum olsa, şu ağaca çıkacak kadar büyüse. O daldaki kuş yuvalarının içindeki yumurtaları, yavruları merak etse. Çıkıp bakmak istese. O dallara kadar çıksa, sonra da düşüp ölse. Ben anasıyım, nasıl ağlamayayım hatın anam!” deyince, anası da başlar ağlamaya; “Ben de ebesi olurum ağlamam mı?” der. Sonra da karşılıklı ağıt yakarlar. Kız:*

*Gızın bir gişiye varsa
Ondan bir çocuğu olsa
Şu ağaçtan düşüp ölse
Ebesisin ağlamam mı?*

88

Ebesi de kızından geri kalmaz, o da kızının söylediği ağıtı tekrar edip sonunda; “Ebesiyim ağlamam mı” diye cevap verir. Sonra karısıyla kızının gelmediğini gören koca da bunların yanına gelir. Ağladıklarını görünce sebebini sorar. Karısı, kızının kendisine söylediklerini tekrar ederek:

*Bizim bir torunumuz olsa
Punarin başına gelse
Şu çınardan düşüp ölse
Dedesisin ağlamam mı?*

Adam da bunlarla aynı kafadandır. O da ağıt söyleyerek, “Dedesiyim ağlamam mı” diye cevap verir. Sonra üçü birlikte ağlayarak çadıra gelirler. Adam hanımına dönüp:

*“Torunum düşüp ölmesin
İçimize dert olmasın
Bu yurt bize yurt olmasın
Yık çadırı geçek gidek” der.*

Bunlar sabahı da beklemeden tekrar köylerine dönerler (Keçebaş 2007: 24-25).

Bu anlatıdan çıkarılacak en güzel mesaj; bazı insanların gördükleriyle değil kafalarında kurdukları yanlış düşüncelerle, varsayımlarla hareket etmeleridir. Hayaller, pozitif olduğu sürece başarının temelini oluşturur. Ama olumsuz hayaller, bu örnekte de olduğu gibi insanın hayatını karartmaktan başka bir işe yaramaz.

2. Ağıtlarda Yer Alan Mizahi Unsurlar: Ağıtlar, başta ölüm olmak üzere insanı üzen her çeşit olay için söylenebilir. Genel anlamda, ağıtlarda acı, hüznün ve gözyaşı vardır. Adı üzerinde, “ağıt” ağlamak eyleminden türetilen bir terimdir. Ancak ağıtlar incelendiğinde bazılarının ağıt türü ile tezat teşkil ettiği ve ağlatmaktan çok güldürmek için söylendiği görülür. Özellikle bir hayvanın veya eşyanın kaybı/ölümü ya da sevilmeyen bir insanın ölümü, geleceğe dair hayalleri altüst eden bir olay, salgın hastalık, para etmeyen ürün, eve getirilen kuma vb. olaylar üzerine ağıtlar yakılarak olay mizahi bir şekilde hicvedilir. Bu bağlamda, mizahi olayların, yakılan ağıtlarla dile getirilerek trajikomik bir durumun yaratıldığı görülür. Bunları şu başlıklar altında değerlendirebiliriz:

2.1. Ölenin Arkasından Sevinme: Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bazı insanların ölümü üzerine yakılan ağıtların üzüntüden çok sevinç yarattığı, diğer bir ifadeyle ölenin arkasından sevinildiği görülür. Bu durum pek tasvip edilmese de acı gerçeği de ortaya çıkarır. Bazı insanlar, hayattayken etrafındaki kişilere öylesine zulmetmiş, onları öylesine üzmüştür ki, ölümü diğerlerinin kurtuluşuna vesile olmuştur. Ayrıca ömür boyu dert ve sıkıntılarla boğuşan insanlar için de ölüm bir kurtuluştur. Bu konuda söylenen ağıtlardan bir kısmı şunlardır:

2.1.1. Çerkez Beyi’ne Ağıt: Konuyla ilgili ilk örneğimiz, özellikle Çukurova yöresinde çok yaygın olan ve “Ağıt Fıkrası” (Elçin 1990: 19) adıyla da bilinen “Çerkez Beyi’ne Ağıt”tır. Bilindiği gibi Avşarlar, masal anlatmada ve ağıt söylemede oldukça mahirdirler. Hemen her Avşar kadını, mutlaka ağıt söylemeyi de, masal anlatmayı da çok iyi bilir. Konuyla ilgili ağıtta da Avşarların bu özelliğine dikkat çekilir. Anlatıldığına göre, çevresinde pek sevilmeyen bir Çerkez Beyi ölür. Türk geleneğine göre ölenin başında ağıt söylemek âdettir. Fakat ağıt söylemek bir yetenek işidir ve Çerkezlerin arasında ağıt söyleyebilecek hiç kimse yoktur! Bunun üzerine kendilerine yakın olan Avşar köyünden bir kadın getirirler. Avşarlarla Çerkezlerin de birbirlerini pek sevmedikleri bilinmektedir. Kadının içinden bir türlü ağıt söylemek gelmez. Uygun bir dil ile “*Ağıt yakmak için acıyı içinden hissedeceksin,*

sizin beyiniz benim içimi yakmıyor!” dese de etrafındakiler, ısrarla söylemesini isterler. Bunun üzerine Avşar kadın:

*“Ne deyim de ne söyleyim
Ölü bizim olmayışın
Çerkez’de Bey mi tükenir
Kırkı birden ölmeyişin”*

Etrafındakiler şaşkın bakışlarla kadını izlerken içlerinden birisi pişkinliğe vurup; “Devam et nenem” der. Avşar kadın devam eder:

*“Atının da alını sakar
Çizmesine kırbaç sokar
Şurda bir Çerkez Beyi ölmüş
Eti vırıl vırıl kokar*

*Teneşiri tahtı idi
Ölünecek vakti idi
Ne deyim de ne ağlayım
Ciğerimi yaktı idi*

*Ayucuna³ oturducaam
Baş ucuna ötürdücam⁴
Bura seni kabul etmez
Bozkeli’ye yatırdıcam”⁵*

Bu sözler üzerine kadını cenaze yerinden uzaklaştırırlar.” (Kocaman 2014: 100-101).

Aslında hiçbir şekilde ölenin arkasından bu şekilde bir ağıt yakılmaz. Üstelik henüz cenazenin yeni defnedildiği, cenazeye gelenlerin orada olduğu bir anda, insanların duyacağı şekilde böyle sözler söylenmez. Ama ölenin yakınlarının, illa ağıt söylenmeli düşüncesiyle baskı yapmaları kadını çaresiz bırakır. Ağıt söyleyen kadın, bu sözleriyle:

a. Zorla güzelliğın olmayacağını, insanın acıyı yüreğinden hissetmediği sürece ağıt yakamayacağını, diğeri bir ifadeyle insanın ancak sevdiği kişilere ağıt yakabileceğini,

3. Ayakucuna oturduğum.

4. Büyük abdestimi bozduğum.

5. Konuyla ilgili başka bir rivayette ise, atı kaybolan kadın Çerkez Beyi’nden yardım ister. Ama Bey, sürekli kadını oyalayarak ona yardımcı olmaz. Bir süre sonra Çerkez Beyi ölünce koşarak gider ve; “Ağıt yakmadan gömülür mü?” diyerek şunları söyler: “Allah yeni bir iş tutmuş / Uyanmaz uykuya yatmış / Kınaman beni Çerkezler / Nice Türk beygiri satmış, Verin bana papağın / Yamçı, kamçı sizin olsun / Böyle Çerkez mi tükenir / Üç-beş yüzü birden ölstün (Kocaman 2014: 102-103).

b. Her insanın, yaptığı iyilik veya kötülüklerle anılacağını, inancımız gereği ölenin arkasından kötü söz söylemenin uygun görülmemesine rağmen, bazen bunun aksinin de yapılabileceğini anlatmaya çalışır.

Diğer taraftan, cenazede ağıt söylemenin önemli bir gelenek olduğu, zorla da olsa birilerinin ağıt yakması gerektiği düşüncesi de vurgulanmaktadır. Bu gelenek, insanların günlük hayatına öylesine girmiştir ki, aşağıda vereceğimiz örnek, bu durumu çok güzel bir şekilde anlatmaktadır: “Okunan saladan, komşusunun öldüğünü anlayan bir kadının cenaze evine gitmeye hazırlanır. Anasının cenaze evine gitmesini istemeyen küçük kızı Hatice, bu işe engel de olamayacağını bildiği için; ‘Ana, oralarda oyalanma. Hıstana⁶ düşeni ağlayıver de çabuk gel!’ diyerek onu uyarır.” (İşlek ve Tolu 2016: dış kapak). Burada, ağıt yakma olmasa da, insanların illa ki, ölenlerin cenazesine katılması ve üzülse de üzülmese de orada ağlayarak, ölenin yakınlarının acısını paylaşması gerektiği anlatılmaktadır.

2.1.2. Musa Kâzım’ın Ağıtı: Konuyla ilgili ikinci örneğimiz “Musa Kâzım’ın Ağıtı”dır.⁷ Musa Kâzım, harmanda çalışırken bayılır. Yakınları öldüğünü zannedip başına toplanınca, kendisi için ne söyleyeceklerini merak ederek ölü numarası yapar. Musa Kâzım’ın oğlu, kızı, gelini, damadı, hanımları hepsi başındadır. Hastaneye götürmeyi planladıkları Musa Kâzım için önce sırayla ağıt söylemeye başlarlar. İlk olarak kızı söz alır:

*Gözyaşım düştü harmana
Garişti sapa samana
Götürmeyin Erzincan’a
Orda babam ölür oooooy!*

Sonra gelin söyler:

*Harmanın etrafı diken
Çok zalım idi sağ iken
Onda o gözler var iken
Ölmez, geri gelir oooooy!*

Oğlu başlar ağıt yakmaya:

Ecel er aldı babamı

6. Payına, hissene.

7. Bu türküyü, 02 Mayıs 2013 tarihinde, Fırat Üniversitesi Öğrenci Konseyi tarafından düzenlenen; “ 2. Âşıklar Şöleni”nde, Âşık Abdullah Gizlice (Âşikâr) söylemiştir. Türkü, Kul Nuri’ye aittir.

*Gocasız goydu anamı
Bağ mı, bahça mı, tarla mı
Acep hangısı bana galır ooooooy!*

Musa Kâzım'ın, biri "Portlak Gözli", diğeri "Gompir Ağızlı (patates/kartol ağızlı)" lakabıyla bilinen iki hanımı vardır. Önce Gompir (patates) Ağızlı söyler:

*Portlak Gözliyi gayırırsa
Evimiz boğulur yasa
Ölmez burdan dirilirse (Bu işden de sıyırırsa)
Geder üçüncüyü alır ooooooy!*

"Doğru dedi" diyor "Gompir Ağızlı", bu sefer de o söylüyor:

*Var mı benim gibi nazlı
Sesim var bülbül avazlı
Hey bire Gompir (kartol) Ağızlı
Demek benden eyisini bulur ooooooy!*

Bu arada köyün âşığı ile komşular da gelir! Âşık bakar ki, herkes ağıt yakıyor, bir de kendisi söyler:

*Komşular utanın, ardır
Adam ölmüş, işi zordur
Herkesin bir bildiği vardır
Allah eyisini bilir ooooooy!*

Herkes söyleyeceğini bitirince Musa Kâzım yattığı yerden kalıp, o da bir dörtlük söyler:

*Kimi oğlum, kimi kızım
Avratlarım, iki gözüm
Bak hortladı Musa Kâzım
Dirgenin sapı size galır ooooooy!*

Aslında âşık tarafından hayalî bir olaya bağlı olarak söylenen bu ağıt, toplumumuzdaki önemli bir gerçeği dışa yansıtmaktadır. O da birçok insanın, yakınlarının ölümü üzerine ağlarken, öncelikle kendi menfaatlerini düşünmesidir. Ölen adamın yakınlarından; hanımları, oğlu ve gelini olaya kendi taraflarından bakarak sevinirler. Gelin, öldüğüne inanamayıp tekrar dirilmesinden korkarken, hanımlar, eğer dirilirse üçüncü hanımı alacağından endişe duyarlar. Oğlu ise kendisine kalacak mirası hesaplar. En acı gerçek ise, ölenin etrafı kalabalıktır, herkes ağıt

yakmaktadır, ama yürekten üzülen tek bir kişi vardır, o da kızıdır. Herkes kendi menfaatini düşünürken kız, babasının durumu ile ilgili üzüntüsünü dile getirerek onu iyileştirmenin yollarını aramaktadır.

2.1.3. Bekir Emminin Ağıtı: Çukurova yöresinde söylenen bir ağıtta, “Bekir Emmi” sembolize edilerek, insanlarda görülen çarpıklıklar hicvedilmiştir. Şiir incelendiğinde, “Bekir Emmi”nin fiziki özellikleriyle yaptıklarının birbirine uymadığı görülür:

*Yörü Bekir emmi, yörü
Boz çapıdı yerde sürü
Döşü ileri de gıçı (götü) geri
Dik yürürdü Bekir emmi
Yattığı yerden yayılırdı
Kaburgası sayılırdı
Altı aylık masum yıkardı
Pehlivandı Bekir emmi
..... (Erkoçak (t.y.): 235-237)*

Dikkat edilirse, buraya sadece iki dörtlüğünü aldığımız ağıtın mısraları zıtlıklar üzerine kurulmuştur. “*Döşü ileri de gıçı (götü) geri / Dik yürürdü Bekir emmi*”, “*Altı aylık masum yıkardı / Pehlivandı Bekir emmi*”, “*Bir pañçacık bider eker / Çiftçiyidi Bekir Emmi*”, vs. Üzerinde durduğumuz ağıtta sadece fiziki yapıdaki zıtlıklardan söz edilirken, bugün birçok insanın davranışında, söyledikleri ile icraatlarının birbirini tutmadığı bilinen bir gerçektir.

2.1.4. Abdullah’ın Ölümü: Âşık Reyhanî’nin söylediği, “Kurtuldun” adlı iki şiirde de ağıt özelliği görülmemekle birlikte trajikomik bir durum anlatılmakta ve ölenin arkasından söylenmektedir. Şiirde, Abdullah adında bir şahsın çektiği sıkıntılar, mizahi bir üslupla anlatılarak, ölümün onun için bir kurtuluş olduğu ifade edilmektedir:

*Gömleğin yok, Haziran’da üşürdün
Arkan ile kuru geven taşırdın
Her battıkça acı acı kaşırdın
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun
Üç yüz altmış beş gün oruç tutardın
Senede bir defa iftar ederdin
Et görseydin çiğnemedi yutardın
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun*

*Reyhani'yim, ıskatına oturduk
Yarı buçuk bir salavat getirdik,
Şeker çuvalına sardık götürdük
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun (Düzgün 1997: 204)*

Bu şiir de, “Bekir Emmi” örneğinde olduğu gibi zıtlıklar üzerine kurulmuştur. Karşımızda, cebinde kefen alacak parası olmadığı için şeker torbasına sarılan, mahrumiyetten en sıcak aylardan biri olan haziranda dahi üşüyen, yokluktan yemek bulamayıp her gün oruç tutan, ama iftar yapamayan bir kişi tiplemesi vardır! Abdullah adlı şahıs, yokluk içerisinde yaşamış, sıkıntılı bir ömür sürmüş ve gün gelmiş ecel onun da kapısını çalmıştır. Ölüm, onun için bir kurtuluş olsa da, çoğu insanın istemediği bir durumdur. Burada; “Ne ey oldu...” ifadesiyle Abdullah’ın ölümüne sevinme vardır ki, bu durum ölümle sevincin bir arada yaşandığı acı bir gülümsemeyi de beraberinde getirerek kara mizahı yaratır.

2.2. Dünürlerin Atışması: Andırın’ın Kumarlı köyünden Türkmeneoğulları ailesi, Kayıkçı köyünden Âşık Süleyman’ın kızlarından birini gelin alır. Damat tarafından bir kadın, gelini görmeye gittiğinde bunu beğenmeyerek şöyle der:

*Gapısında gayık bağı,
Döğme pilavı yağı,
Gelin iyi güzel amma,
Ana tarafı dağı.⁸*

Gelinin anası söylenenleri duyunca çok kızar ve bu kızgınlığını bir ağıtla dile getirir:

*Gırcıdır sözleri
Şımarık olur kızları,
Cingiloğlu'na dağı demiş,
Gumarlı'nın hırsızları.
Cahan'dan su içenner,
Yaylada kenger biçenner
Elli eşşeenen yaylaya göçenner,
Cingiloğlu'na dağı demiş,*

8. Görgüsüz, medeniyetten uzak, kaba.

*Olurudu arıları,
Mal güderdi garıları,
Abuzeroğlu'na dağlı demiş,
Gallinçi'nin delileri. (Temiz 2005: 614)*

Bu ağıtta iki ailenin karşılaştırılması vardır. Dağlı olan taraf ile hırsız/yoklu/deli olan taraf karşılaştırılarak tatlı bir çekişme yaratılmıştır. Dünürlerin, birbirlerini beğenmeyip kusurlarını mizahi bir üslupla ifade etmeleri toplumlarda görülen bir acı gerçeği de hatırlatır. O da birçok evlilikten sonra dünürler arasındaki rekabetin aile huzurunu etkilemesi ve olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmasıdır.

2.3. Evde Kalmış Kızın Ağıtı: Konuyla ilgili vereceğimiz örnek ağıtta; evlenme çağı geldiğinde taliplilerini beğenmeyip, “Belki daha iyisi gelir” düşüncesiyle her geleni reddederek evde kalan bir kızın duyguları anlatılmaktadır:

*Bahçeciler bahçesini yetirir
Kavalcılar kölgesinde oturur
Çağdaşlarım oğlan uşak yetirir
Amanın emmiler alan olmadı
Şu suna boyumu saran olmadı*

*Ortadan kalkıp da uca yatmadım
Haceneler öğretti sözün dutmadım
Bir kel oğlanınan da kaçıp gitmedim
Amanın emmiler alan olmadı
Şu suna boyumu saran olmadı*

.....
*Bir oğlum olsa da versem hocaya
Okuyu okuydu çıksa yüceye
Razı oldum bir doksanlık kocaya
Amanın emmiler alan olmadı
Şu suna boyumu saran olmadı*

..... (Hicret 2010: 24-25).

İlk bakışta, bir kızın üzüntülerinin dile getirildiği bir ağıt gibi düşünülen şiirin içerisinde yer alan; “*Bir kel oğlanınan da kaçıp gitmedim*”, “*Razı oldum bir doksanlık kocaya*” şeklindeki mısralar, olayı mizahi bir renge büründürmüştür. Vaktinde evlenmeyen kızların, belli bir zamandan sonra hiçbir özelliğini beğenmediği birini daha bulamadığı, yine acı bir gülümsemeyle anlatılır.

2.4. Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar: Yakılan ağıtlardan bir kısmı, ölen veya kaybolan hayvanlar üzerinedir. Bu ağıtlar incelendiğinde, bazılarının gerçekten ölen/kaybolan hayvana duyulan üzüntüden dolayı söylendiği görülmektedir. Bazıları ise tamamıyla mizahi amaçla söylenmiş olup, ölen hayvan kişileştirilerek farklı bir role büründürülür. Bu tarzda, başta fare olmak üzere, eşek, horoz, tavuk, tilki vb. birçok hayvana ağıt yakıldığını görmekteyiz.

2.4.1. Fareye Ağıt: Çukurova bölgesinde yaygın olarak söylenen bir ağıt, ölen bir fareyi konu almaktadır. Yün eğiren kızlar, çocukların öldürdüğü fareyi görünce, eğlenmek amacıyla olayı dramatize ederler. Fareyi bir insan gibi düşünüp kızlardan bir hanımı, biri de baldızı yerine geçip mizahi bir üslupla ağıt yakarlar. Önce baldız söyler:

*Bire enişte, bire enişte
Bize uğra her dönüşte
Böyle yiğit iflah olmaz
Saydım yedi yara başta*

Hanımı:

*Yüce dağ başında görünürüm
Yılan kavine bürünürüm
Söylemeye erinirim
Dilli dibek ettin beni (Şimşek 1993: 43).*

Bu ağıtta, sevilmeyen bir hayvan olan fare ile alay söz konusudur. Eve giren bir farenin açtığı zarar, bazen azımsanmayacak kadar büyüktür. Ama ölmüş olan bir farenin artık yapabileceği hiçbir şey yoktur. Kızlar, farenin ölüsünü görünce, sevinçlerini fareye yaktıkları ağıt ile gösterirler.

Bir başka ağıtta ise fareye (cardına), işlediği suçların hesabı sorulur:

.....
*Arap atlar bineğinde
Tor şahanlar düneğinde
Neçe cehizimi kesdin
Develoğlu gonağında

Kokular mı aldı burnun
Yoksa aç mıydı garnın
Evli miydin bekâr mıydın
Cardın, bura mıydı yurdun
.....(Gizlice 2012: 536).*

Bunların dışında fare üzerine söylenmiş başka şiirler de vardır. Fareye bu kadar çok ağıt ve şiirlerin söylenmesinin sebebi, öyle zannediyoruz ki, farenin fiziki yapısı ile açtığı zarar arasındaki zıtlıklardandır.

2.4.2. Eşeğe Ağıt: Çöpoğlan adlı bir âşık, atışma şeklinde eşeğin ölümüne ağıt yakar. Çöpoğlan, ağıtın tamamı kendisine ait olduğu hâlde, dörtlüklerden her birini başka bir şahsın (Elif, Şefre Garı, İrbaham Çavuş, Tat Garı ve kendisinin) ağzından söyleyerek eşek üzerine karşılıklı atışma yapılmış havasını verir:

Aldı Elif:

*Ben ağlarım için için
Anam çoktur benim suçum
İsmail gelirse anam
Öldürür eşşean uçun*

Aldı Şefre Garı:

*Sık dişini, verme canını
Verirsen de dav'ederim ganını
Öldüyüse kötü m'oldu
Kendisi geyer gönünü
.....*

Aldı Elif:

*Eşşean aldık nalını
Aslı da Elif'in galını (başlığı)
Bıraktırdık ilk gulunu (yavrusunu)
Alamadık bir dölünü*

Aldı Tat Garı:

*Boğazında çıkmış yara
Ben yüzünde sıra sıra
Ağşam deldik yarasını
İt bokunu vura vura*

..... (Erkoçak 2008: 33).

Eşeğin, bir insan cenazesi gibi düşünülüp yakınlarının başında karşılıklı ağıt yakması olayı mizahi bir renge büründürmüştür. Ancak maddi sıkıntı içerisinde olan bir ailenin, eğer bütün güvencesi bu eşek ise, yakılan ağıtın mizahi değil gerçekten üzüntüyü dile getirmek adına söylendiği düşünülebilir.

2.4.3. Kuzuya Ağıt: Konuyla ilgili bir ağıt da kuzu üzerinedir. Nihat Ağa, iki tane kuzu besler. Bütün komşuların gözü, tam yemelik

hale gelen bu kuzuların üzerindedir. Ancak kuzu sahibinin, onu kesmeye hiç niyeti yoktur. Kuzunun kesilmemesinin sebebi, biraz da evin hanımının olaya sıcak bakmamasındandır. Kuzu ile ilgili hayalleri suya düşen Hasan Yılmaz derdini bir ağıtla anlatır:

*Nihat Ağa'nın hatunu
Her an ederim methini
Komşular hep arzu ediyor
Beyaz kuzunun etini

Burası goruğun başı
Dertlidir kuzunun aşısı
Nihat ağa verir amma
Kayıl olmuyor eşi (Çağımınlar 2010: 521).*

Aslında bu ağıtta hicvedilen konu kuzuyu yiyememek değil, hanımının sözüne uyup ondan korktuğu için kuzuyu kesmeye cesaret edemeyen Nihat Ağa'dır. İki dörtlükten oluşan bu ağıtta yine bir sosyal eleştiriye gönderme yapılmış ve ne olursa olsun aile içinde hanımların sözünün daha etkili olduğu ifade edilmiştir.

2.4.4. Cins Horozun Ağıtı: Andırın'da yaşayan Deli Ökkeş, cins horozu ölünce çok üzülür ve ağlayarak bir beze sarıp kucağına alır. Bunun o halini gören halası Helime Hanım, onun ağlamasına dayanamarak aşağıdaki ağıtı yakar:

*Bunu sıkıyeci görmedi mi?
Gelip inne vurmadı mı?
Ne ağlıyon bibimoğlu,
Damızlığın galmadı mı?

Gadirli'nin yolu yırak,
Şimdi sehpe burda gerek,
Basmadan kefinnik olmaz,
Bunu gadifiye sarak. (Temiz 2005: 639).*

Ağıtta, gerçekten horozun ölümüne duyulan üzüntü vardır. Ancak ağıtçı, sahibinin gereğinden fazla üzülmeye takılarak; sıhhiyenin horozu muayene etmemesinden, iyileşmesi için iğne yapılmamasından ve kadifeden kefene sarılmasından söz ederek mizahi bir hava yaratır.

Bunların dışında; **atın** (Gizlice 2012: 395-396, Şimşek 1993: 292), **ineğin** (Gizlice 2012: 538, Şimşek 1993: 2291), **öküzün** (Temiz 2005: 636, 637) **köpeğin** (Gizlice 2012: 393-394, Şimşek 1993: 285), **kedinin** (Temiz 2005: 603) **tavuğun** (Şimşek 1993: 284, 286-287, 288,

289-290; Temiz 2005: 631, 632-633), **horozun** (Gizlice 2012: 418; Temiz 2005: 634-635, 639), **tilkinin** (Gizlice 2012: 537) ve **farenin** (Aslan 2011: 71,122-123; Gizlice 2012: 421-422, 536) ölümü veya kaybolması üzerine yakılan ağıtlardan da bir kısmı gerçekten üzüntü ifade ederken bir kısmı mizahi bir üslupla söylenmiştir. Bunlar arasında, özellikle tavuklara musallat olan tilkiyi yakalayıp öldürmek isteyen köylülerin, tilkinin topal olduğunu görünce acıyıp ağıt yakmaları, insanların bir zaafını da dışa vurmaktadır. Bu da, karşıdaki kişi ne kadar kötü, ne kadar hatalı olursa olsun, zayıf bir tarafı fark edildiğinde, suçu affedilip ona acınılmasıdır. Türk halkının en belirgin özelliği olan bu acıma duygusu, sadece insanlar için değil hayvanlar için de geçerlidir. İşte Osmaniye’de topal tilkiye yakılan bu ağıt, konuyu güzel bir şekilde açıklamaktadır. Üstelik son dörtlükte, affedilen tilkinin, aslında halka çok zarar verdiği, Timur’a gönderme yapılarak anlatılır:

*Netdin ayağın birini
Gezen sürünü sürünü
Kele buna soysuz demen
Topal Timur’un torunu* (Gizlice 2012: 537).

2.5. Çeşitli Yiyecekler Üzerine Yakılan Ağıtlar:

Her yörenin kendine mahsus bir yemek kültürü vardır. Buna bağlı olarak da bazı bölgelerde bazı yiyecekler daha çok sevilir. Nitekim Kahramanmaraş’ta tarhana (Temiz 2005: 642, 663), tırşik (Temiz 2005: 668), fıstık (Temiz 2005: 666) ve kabak sevilen yiyecekler arasındadır. Bu sebeple bu yiyeceklerin başına gelen herhangi bir felaket bu konuda ağıt yakılmasına sebep olabilir. Örneğin, adamın biri tarlasına kabak eker. Kabaklar yetişip yenecek duruma gelince Mehirl’oğlu namındaki bir adamın inekleri tarlaya girip bütün kabaklara zarar verir. Duruma üzülen tarla sahibi, çok sevdiği kabaklar için şöyle bir ağıt yazar:

.....
*Gabağın yeniği hayli
Yaprakları ayrı ayrı
Bir bişmesin⁹ yiyemedim
Yaza çıkmam öllüm gayri*
.....
*Altmış gabak birden yandı,
Dumanı denize indi,*

9. Bişme, kabakla domatesten yapılan etsiz bir yemek türü.

*Gurban olam gabak sana,
Kokusu burnuma sindi.*

*Baldırcanı kökten yemiş,
Tomatisi yere sermiş,
İnkâr etme Meherl' oğlu,
Gara Fakı evden görmüş.*

.....(Erkoçak (t.y.): 233-234).

Yine Kahramanmaraş'ın sevilen yiyeceği tarhana da ağıtlara konu olur. Çukurova yöresinin bilge ve şair kadını Hasibe Hatun'un tarhanaya yaktığı ağıtın hikâyesi, yörede şu şekilde anlatılmaktadır: *Atatürk 1938'de Hatay'a gider ve orada hastalanır. Birkaç gün Hatay'da kalan Atatürk, Andırınlı Hasibe Hatun'un ününü duyar ve yanına çağırır. Hasibe Hatun, Atatürk'ün huzuruna çıkıp, ona ağıt ve türküleri söyler. Atatürk, Hasibe Hatun'a: "Sen neyinle meşhursun Hasibe Hatun?" diye sorar. Hasibe Hatun da: "Ben tarhanamla meşhurum Paşam." der. Atatürk: "O zaman seni Ankara'ya bekliyorum." der.*

Hasibe Hatun, o yıl, Atatürk'e hediye götürmek için yaylada özene bezene tarhana yapar. Üstelik daha güzel olsun diye köknar (mezda) ağacının dallarının üzerine serer. Ancak Hasibe Hatun içerdeyken bir inek gelip tarhananın içine girerek bir kısmını yer bir kısmını da ezip kirletir. Bu durumu çok üzülen Hasibe Hatun, aşağıdaki ağıtı yakar:

*Ellerden ayran topladım,
Emeklerim getdi heçe,
Tarhanamı inek yemiş,
İçlerine sıça sıça.*

*Gısa geydim oldum hanım,
Zaten sıkılıyor canım,
Tarhanayı inek yemiş,
Angara'ya getti ünüm (Temiz 2005: 663).*

Bazılarına göre, tarhanayı ineğin yemesi önemsiz bir olay gibi görülebilir. Sonuçta tarhana, olsa da olur olmasa da olur. Ama o tarhanada, bir kadının hayalleri vardır, geleceğe yönelik umutları vardır. O, özenle hazırladığı tarhanayı alıp Ankara'ya gidecektir, Atatürk'ün huzuruna çıkacaktır, dünya lideri, büyük insan ona teşekkür edecek, övücü

sözler söyleyecek, onu taltif edecektir...! Ama bir inek, bütün hayallerini suya düşürmüştür. Böylece bazılarına göre sadece komik bir olay gibi anlatılan bu ağıtın altına da yine kara mizaha bağlı olarak hüznün ve gözyaşı gizlenmiştir.

Andırın ağıtları üzerine yüksek lisans tezi yapan bir öğrencim, ağıt yakmakla mahir yöre insanının bunların dışında; **gribe** (Temiz 2005: 645), **tüfeğe** (Temiz 2005: 643-644) ve **kanada kavağına** (Temiz 2005: 666) da ağıtlar söylendiğini tespit etmiştir. Ancak konuyu daha fazla uzatmamak için bu örnekleri değerlendiremiyoruz. Yalnız burada dikkatimizi çeken bir nokta var ki, o da hayvanlar, yiyecekler ve diğer nesnelere için ağıt yakan kişiler, genellikle ağıt yakma geleneğinin güçlü olduğu yerlerden (Çukurova) çıkmaktadır. Bu da gösteriyor ki, ağıt söyleme kabiliyetine sahip olan kişiler, bu maharetlerini mizahi olaylar için de kullanmışlardır.

Sonuç ve Değerlendirme:

Bütün bu örnekleri topluca değerlendirdiğimizde; bazen birilerini çok mutlu eden bir olayın, başka birini derinden yaralayabildiğini görmekteyiz. Ama hepsinden önemlisi insan, toplumda yaşanan yanlışları, aksaklıkları ve kusurları asla affetmemiş, yerine göre hiciv, mizah veya istihza yoluyla eleştirmeyi bilmiştir.

Üzerinde durduğumuz örneklerin çoğunda toplumda yaşanan olumsuzluklar mizahi bir üslupla tenkit edilmiştir. İnsanlar, hayatın çeşitli zorlukları karşısında psikolojik rahatlığa ulaşmak için ifadelerinde alay ve hiciv unsurlarına yer vermişlerdir. Özellikle bazı insanların ölümü üzerine yakılan ağıtların, üzüntüden çok sevinç ifade etmesi, diğer bir ifadeyle ölenin arkasından sevinme veya insanların zayıf yanlarıyla alay etme kişilerarası iletişim açısından trajikomik bir durumdur.

Görülüyor ki, toplumda yaşanan birtakım olaylar, kişilerin durumlarına ve ruh hallerine göre farklı şekillerde anlatılmakta ve yorumlanmaktadır. Buna bağlı olarak da bazen ağlanacak hallere gülünmekte, bazen de gülüp geçilmesi gereken haller, zihinlerde büyütülerek bir hayatı karartabilmektedir. Dikkat edilirse seçilen örneklerde, birbirinin zıttı olan iki kavramın, “ağlamak ve gülmek” eylemlerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu durum tesadüfi olmayıp bilinçli yapılan bir harekettir. Gülerken ağlamayı, ağlarken de gülmeyi hatırlatmak insanın davranışlarını kontrol altına almaktır. Gülmek de, ağlamak da tek başına yarım kalacaktır. Çünkü hayatta birçok şey zıtlıklar üzerine kurulmuştur. Farklı kutupların birbirini çekmesi gibi zıtlıklar da birbirini çekerek bütünlüğü oluşturulmaktadır. Tıpkı geceyle gündüzün bir günü,

yer ile gökyüzünün dünyayı, kadın ile erkeğin bir çifti oluşturduğu gibi, gülmek ve ağlamak da zıtlıkta bütünleşip birbirini tamamlayarak insani duyguları olgunlaştırmaktadır.

KAYNAKÇA

- ARTUN, Erman (2013), *Çukurova Halk Kültüründe Mizah*, Adana, Karahan Kitabevi.
- ASLAN, Kadir (2010), *Dörtüyl Yöresi Halk Fıkraları*, Dörtüyl, Hasret Matbaası.
- ASLAN, Kadir (2011), *Halk Âşıklarımız ve Hikâyeli Türküleri*, Dörtüyl, Color Ofset Matbaacılık.
- ÇAĞIMLAR, Zekiye (2010), *Hikâyeleri ile Adana Avşar Ağutları*, Adana, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- DÜZGÜN, Dilaver (1997), *Âşık Reyhani / Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1990), *Türkiye Türkçesinde Ağutlar*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERKOÇAK, Asım (2008), "Ağıt ve Türkülerin Sosyal ve Kültürel Hayatımızdaki Yeri", *Okuntu*, yıl: 3, sayı 2/3, s.31-34.
- ERKOÇAK, Asım (t.y.), *Işık Hele Işık*, Ankara, Tutibay Yayınları.
- GİZLİCE, Abdullah (haz.) (2012), *Yüksel Özden Anısına Ağıt Yarışması / Osmaniye ve Yukarıçukurova Ağutları*, Osmaniye, Osmaniye Folklor Araştırma Derneği Kültür Yayınları.
- İŞLEK, Bekir – Musa Tolu (2016), *Çukurova Folkloru Üzerine Mektuplar / Ağıdı Paylaşmak*, (?), Mercan Matbaası.
- KEÇEBAŞ, Kadir (2007), *Hikâyeleriyle Karatepeli Fıkraları*, Adana, Osmaniye Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları.
- KILIÇ, Mehmet Zeki – Yaşar Atnur (2006), *Erzurum Fıkraları*, 2. Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- KOCAMAN, Ali (2014), *Yukarı Çukurova'da Ağutlar ve Hikâyeleri*, Adana, Ekrem Matbaası.
- ÖZCAN, Kasım Hicret (2010), *Hatay'ın Dörtüyl İlçesinden Derlenen Folklor Ürünleri*, Elazığ, F.Ü. Fen – Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi.
- ŞİMŞEK, Esmâ (1993), *Kadirli ve Osmaniye Ağutları*, Antakya, Kültür Ofset Basımevi.
- TEMİZ, Mehmet (2005), *Andırın (Kahramanmaraş) 'dan Derlenen Ağutlar (İnceleme- Metin)*, Elazığ, F. Ü. Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.